

На наш погляд, до складових готовності старшокласників до військової служби слід віднести також операційний компонент діяльності, який пов'язаний із військово-прикладними вміннями та навичками допризовника.

Аналіз літератури свідчить, що формування готовності старшокласників до військової діяльності можна розглядати як стан комплексної готовності особистості, який визначається сукупністю моральних, психологічних, фізичних та операційно-дієвих показників.

Формування готовності старшокласників до військової служби можливе за умов виховання позитивного ставлення до цієї служби з урахуванням переконань, планів, бажань, ідеалів, інтересів особистості й установок соціального середовища. Перехід від обов'язкової до контрактної військової служби – один із шляхів вирішення наявних суперечностей між особистими й соціальними інтересами.

Література

1. Деркач А. А. Методологические составляющие состояния психической готовности к деятельности / А. А. Деркач // Акмеология. – 2012. – № 3 (43). – С. 10– 18.
2. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск, 1976. – С. 18.
3. Івашковський В. В. Допризовна підготовка юнаків на сучасному етапі розбудови України / В. В. Івашковський // Матеріали III Обласної науково-практичної конференції з допризовної підготовки. – К. : ЦТДЮК, 1994. – С. 13–16.
4. Мойсенюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник / Н. Є. Мойсенюк. – 3-є вид., доп. – К., 2001. – С. 420.
5. Про затвердження Інструкції про порядок оцінки морально-психологічного стану особового складу в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : наказ Міністерства Оборони України № 33 від 21/04/2013.
6. Про Концепцію національно-патріотичного виховання молоді : наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони України, Міністерство культури і туризму, Міністерства освіти і науки № 3754/981/538/49 від 27.10.09 року.
7. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М., 1966.
8. Чорна К. І. Концептуальні засади виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів / К. І. Чорна // Виховання культури гідності зростаючої особистості: методика констатувального етапу експерименту. – К., 2013. – С. 4–21.

В. Б. Нечерда,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Автор розглядає проблему формування просоціальної поведінки, яка набуває гостроти під час виховання учнів перехідного віку, зокрема старшого підліткового, коли постає особлива необхідність розвитку тих рис, що ними має володіти просоціальною особистістю.

Ключові слова: просоціальна поведінка, старший підлітковий вік, формування просоціальної поведінки.

Підлітки є найбільш чутливими до сприйняття деструктивних стереотипів, що панують у суспільстві, найбільш схильними до наслідування проявів агресії.

Для формування просоціальної поведінки старших підлітків необхідно уточнити значення навантаження поняття “просоціальна поведінка” і який саме вік ми вважаємо старшим підлітковим.

Під просоціальною поведінкою зазвичай розуміють будь-які спрямовані на благополуччя інших людей дії. Ці дії часто досить різноманітні. Їхній діапазон може простягатися від звичайних проявів люб’язності, благодійної діяльності до допомоги людині, що опинилася в небезпеці, потрапила у скрутне становище і навіть аж до самопожертви, порятунку іншої людини ціною власного життя [6, с. 69]. Просоціальною поведінкою також називають “будь-які альтруїстичні дії, спрямовані на благополуччя інших людей, надання їм допомоги” [5, с. 532].

Отже, просоціальна поведінка загалом визначається як поведінка, орієнтована на благо суспільства та допомогу людям. За російською дослідницею Ю. Мазур, модель просоціальної поведінки охоплює: а) позитивні уявлення особистості про себе, що визначають ставлення до інших і пов’язані зі здатностями до солідарності і співчуття – це відбивається у здатності людини до емпатії, у співробітництві і взаємодопомозі, у вмінні вирішувати конфліктні та складні ситуації; б) систему життєвих цінностей, які визначають стратегії взаємодії зі світом; в) здатність особистості реалізовувати себе на шляху альтруїстичної, суспільно значущої діяльності [4, с. 119].

Звичайно, формування просоціальної поведінки є важливим для особистості будь-якого віку, проте воно набуває особливої цінності у перехідному віці, протягом якого “... ламаються і перебудовуються всі колишні відносини дитини до світу і до самої себе... і розвиваються процеси самосвідомості і самовизначення, що призводять, кінець кінцем, до тієї життєвої позиції, з якою школяр починає своє самостійне життя” [2, с. 284]. І лише за умов цілеспрямованого виховання просоціальних якостей особистості, що формується, фундаментом цієї життєвої позиції у вже дорослої людини стануть установки на просоціальність.

У своєму дослідженні під старшими підлітками ми розуміємо осіб від 15 до 17 років. У віковому діапазоні 10–18 років (нижня і верхня межі підліткового віку) доцільно, на нашу думку, виокремити молодший – 10–12 років, середній – 13–14 років і старший підлітковий вік – 15–18 років. Така вікова градація зумовлена наказом Міністерства охорони здоров’я України від 02.12.2013 р. № 1055 – наказ “Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді” від 2 червня 2009 року № 382, а конкретніше, його розділ “Тимчасові стандарти, критерії та індикатори надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді”, який наприкінці 2013 року було доповнено новими поняттями, а саме поняттям “підлітки” і поняттям “молодь, молоді громадяни”. Практично вперше поняття “підлітки” закріплене у чинному законодавстві України. З 2013 року під поняттям “підлітки” в Україні розуміються особи у віці 10–18 років [1].

Старший підлітковий вік 15–18 років (у школі старший підлітковий вік має межі 15–17 років, оскільки сучасні учні закінчують школу, як правило, у 16–17 років) вважається нами особливо важливим для засвоєння цінностей

просоціальної поведінки. Саме в цьому віці формуються переконання і світогляд, виникає потреба зрозуміти себе, сенс життя. Постає проблема вибору професії. Виникає бажання бути поміченим, прагнення заявити про себе, з'являється впевненість у собі. У 15–17 років “головним новоутворенням є відкриття власного Я, розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей, поява життєвого плану, настанова на свідому побудову власного життя. Значної ваги ... набуває усвідомлення ... тих якостей навколишніх людей і своїх власних, які впливають на людські взаємини” [3, с. 77]. При цьому старші підлітки проявляють самостійність і стійкість суджень про моральні норми, що регулюють взаємини людей. Проте такі вікові особливості, як недостатній розвиток вольової сфери, брак досвіду моральної поведінки, велика критичність стосовно інших негативно впливають на стійкість і глибину емоційно-моральних ставлень, можуть призвести до формування якостей, що перешкоджатимуть у майбутньому просоціальній поведінці. У кінцевій фазі підліткового віку емоційно-моральні взаємини все тісніше пов'язуються із самосвідомістю і вольовою саморегуляцією поведінки, внаслідок чого мають місце різні рівні саморегуляції поведінки підлітків на основі моральних переконань. На високому рівні спостерігається стійкий прояв моральної самоактивності й саморегуляції у всіх ситуаціях діяльності та спілкування.

Вищевикладене дає змогу стверджувати, що старший підлітковий вік (15–17 років) є сенситивним до формування просоціальної поведінки, а, отже, саме в цьому віці необхідно здійснювати цілеспрямовану роботу з організації цього процесу. У цей віковий період заходи з формування просоціальної поведінки мають бути спрямовані на активне та свідоме самовиховання старших підлітків, залучення ними сили волі для подолання внутрішніх суперечностей та кризових явищ. Формування необхідних знань і вмінь сприятиме становленню світогляду старшого підлітка і його власного ставлення до навколишньої дійсності, допоможе усвідомити й оцінити себе, набути впевненості в собі та своєї значущості для інших, адекватно ставитися до оцінок інших, сформує суспільно спрямовану мотивацію. Усе це дасть змогу випустити зі шкільних лав у широкий світ сильних, вольових особистостей з високим рівнем самоконтролю та дисципліни й готовим досвідом просоціальної поведінки. Саме тому нами обрано вікову групу 15–17 років, що відповідає старшому підлітковому віку.

Соціально-психологічні форми роботи зі старшими підлітками мають бути спрямовані на становлення відповідних якостей просоціальності – розвиток тих рис, які виявляють просоціальну особистість з-поміж інших. На нашу думку, такими рисами є: *самовладання* – уміння володіти собою, своїми емоціями та вчинками, тобто вміння тримати під контролем свідомості свої емоції, думки й відповідно до цього вибудовувати свою поведінку; *емпатія* – здатність до співпереживання, досягнення емоційного стану іншого, розуміння його на рівні чуттів, намагання емоційно відгукнутися на його проблеми; *добррозичливість* – ставлення до іншої людини, заґрунтоване на загальнолюдських цінностях; *довіра* – відкриті, позитивні взаємовідносини між людьми, що відображають впевненість у порядності й добррозичливості іншої

сторони; *гнучкість* – уміння залежно від складу учасників подій та обставин, що склалися, прийняти рішення та побудувати систему стосунків

Формування просоціальної поведінки старших підлітків – учнів загальноосвітньої школи виступає як систематичний і цілеспрямований виховний процес, що являє собою різноманітні форми й методи педагогічно-виховної діяльності, спрямованої на свідоме прийняття учнями соціально-значущих норм і цінностей, розвиток відповідних рис, що ними має володіти просоціальна особистість, прагнення і вміння конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності.

Література

1. Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : наказ № 382 від 2 червня 2009 року / ЛігаЗакон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>. – Назва з екрана.
2. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Наука, 1986. – 364 с.
3. Кузьміна О. В. Моральний світ та ціннісні орієнтації старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів – основні складові їхньої життєвої компетентності / О. В. Кузьміна // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. – 2011. – № 3. – С. 51– 60.
4. Мазур Ю. О. К вопросу о просоциальной направленности личности: ценностно-смысловой аспект / Ю. О. Мазур // Философия и социальная динамика XXI: проблемы и перспективы : материалы III междунар. науч. конф. – Омск : АнтропоТопос, 2008. – Ч. 2. – С. 118– 122.
5. Маклаков А. Г. Общая психология. – СПб. : Питер, 2001. – 592 с.
6. Фурманов И. А. Социально-психологические проблемы поведения : курс лекций. – Мн. : БГУ, 1998. – 91с.

В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко,
м. Київ

ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМИ “ЗДОРОВИЙ МІКРОКЛІМАТ У ШКОЛІ” ТА ЇЇ ОСНОВНІ ВИМОГИ

У статті презентовано основні складові програми “Здоровий мікроклімат у школі”, функціональні обов’язки адміністрації загальноосвітнього навчального закладу, очікувані результати та ефективність її впровадження.

Ключові слова: *профілактична програма, профілактика вживання учнями психоактивних речовин, керівництво програмою.*

Здійснення виховного впливу на учнів – це одна з обов’язкових функцій школи як загальноосвітнього закладу. Від того, наскільки налагоджені взаємовідносини між адміністрацією і педагогами, між педагогами та учнями, між педагогами та батьками залежить, наскільки цей вплив може бути ефективним. Тому слід визначити окремо поняття “*здоровий мікроклімат у школі*” як атмосферу довіри, взаєморозуміння, взаємодопомоги, відкритого обговорення проблем, що турбують, яка не лише сприяє вирішенню нагальних проблем школи, але й запобігає виникненню інших.

Створення здорового мікроклімату сприяє вирішенню проблем, які постають перед школою з року в рік, у тому числі і щодо формування мотивації